

Jeg er født i Liepaja i Latvia 1900.

Litt historikk.

Latvia har i likhet med de øvrige baltiske land Estland og Litauen, vært kateball for sterke naboriker gjennom århundrer. Bare vel 20 år har Baltikum hatt frihet. Det var mellom den første og annen verdenskrig. Landene fikk da en hurtig oppblomstring kulturelt, nasjonalt, politisk og økonomisk. Det er kjent hva sangen har betydd for Latvia, som sangerstevnene til Amerika, Norden og dermed Norge (1933). Også ballett og dans sto høyt i Latvia. Under friheten utkom dessuten tusenvis av bøker. Et lite forsvarsvern lyktes det også letterne å stable på benene. Og fremfor alt. Det hadde lykkes letterne å bevare sin nasjonale identitet. De var indoeuropeere, ikke slaver, og de brukte latinske bokstaver, ikke kyrilliske som var russernes sproglige kjennemerke.

Lenge før revolusjonen var det en gjærende uro blant befolkningen. Det lå revolusjon i luften. Arbeidere, bønder og ikke minst intelligensia arbeidet i det stille for frigjøring fra tyranniet. Forløperen for revolusjonen var oppstanden i 1905, den lille revolusjon. Men den ble hurtig slått ned. Balterne ble slått, skutt, hengt. Motstandsånden ble dog aldri drept.

På farsiden var slekten vår fra Tyskland. Far pleide ofte å innprente oss at vi var av adelig ætt. Men jeg har tvilt på mine røtter. Redaktør i Bergens Aftenblad, Edvard Wellestrand, som foretok studier i Randstatene og som også besøkte Liepaja, fortalte meg imidlertid at han hadde kommet over navnet vårt i Liepaja's bystyreaktiv. Hvilket altså tydet på at vi hørte til høyere lag i samfunnet, etter forholdene i landet da.

Mor var hel-letter. Morfar var gårdbruker og jordeier, slik som forfedrene hadde vært i århundre like siden en svenskekonge som hersket over balterne på den tid, hadde gitt 400 bønder fribrev, slik at de ikke kom under trellekår.

Trusselen om revolusjon hang over Rusland. Mange reiste ut av landet. Morfar solgte gården sin og utrustet 4 av sine sønner til å reise utenlands. En reiste til Tyskland, hvor han giftet seg, 3 emigrerte til U.S.A, mens den eldste som hadde familie og gård,

ville ikke forlate sitt fødeland.

Også vi forlot Latvia. Det viste seg at det skulle bli for bestandig. Vi reiste i etapper. Først dro far til Norge og bosatte seg i Bergen. Noen år senere fulgte mor og jeg etter. Mine 2 brødre, som var eldre enn jeg, ble igjen hos besteforeldrene. De skulle først avslutte skolegangen i hjemlandet.

Så en vakker dag tok mor meg i den ene hånden og en stor vidjekuffert i den annen, sa farvel til slekt og venner, til lindetrærne våre, syrintrærne og resedaen, og bega seg i vei mot en ukjent fremtid. Det at mor bar på en stor kuffert i den andre hånden må sikkert være en formidabel erindringsforskyvning. Hun fikk sikkert hjelp av bærere og denslags folk. Men på netthinnen min sitter mor og jeg samt kufferten i kalde venterom langs jernbanenettet fra Liepaja til Hamburg. På veien til Norge skulle vi besøke onkel Ernst der. Onkel var snill og god, men tante var en tysk snobb. Vi var jo bare lettere. Kusine Carla var så stivpyntet at matroskjolen kunne stå av seg selv. Den lignet en stor stivet prestekrave og Carlas armer sto ut som på en dukke, fordi hun ikke kunne strekke dem ned på grunn av all stivelsen. Hver dag spiste tante toskillingskaker sammen med sine venninner, uten at mor og jeg fikk smake en bite. Det er kanskje derfor jeg i dag er så gyselig glad i bløtkaker. Carla ble gift med en tysk baron, men da var adelskapet avskaffet.

Mor og jeg holdt oss ute det meste av dagen. Vi streifet rundt i byen, besøkte maleriutstillinger og kunstmuseer, osv. Det var sikkert mye skjult lettisk kunst her. Germannerne har alltid forstått å ta med seg og legge noe fra seg ved sine herjinger gjennom historien. Vi gikk også på kino, som hadde åpent hele dagen med forestillinger hver time. Vi så Max Linder som var forløperen for Charles Chaplin, og mange andre kjente aktører som jeg har glemt navnene på. Også spiste vi iskrem, deilig rosa iskrem. Når vi ventet onkel, gikk vi hjem og spiste kvelds med ham.

Etter en tid var besøket slutt, og vi skulle ta farvel. Vi tok en siste svipptur til byen, og gikk hjem for å pakke kufferten. Men tante hadde låst døren for oss. Så satt vi der på trappen i flere timer. Båten skulle gå kl. 23, så vi begynte å bli nervøse. Onkel kom først kl. 22, og for første gang hørte vi at han hevet stemmen mot sin tyske bedre halvdel. Men nu måtte vi sette farten opp. I

fykende tempo før hestedrosjen på klamprende hesteføtter til kaien, og nådde båten idet landgangen skulle trekkes opp.

Båten gled langs Danmarks kyst forbi lyngkledte mo og hede, vekslende med hvite klitter og sanddyner. Slik jeg husker det. 2 døgn etter var vi i Bergen.

Det første møte med Bergen var litt skremmende. Jeg så være kull-dunger på nedtyngede lektere, eller på en eller annen kai. Ulriken som lutet over byen, var også noe mørkt uhyggelig noe, som truet med å ramle ned på menneskene. Den var sikkert laget av kull, den også. Trodde jeg, 7 år gammel.

Men snart forandret bildet seg. Solheimsviken, eller Viken, hvor far hadde skaffet oss en liten leilighet, var et koselig sted å bo, Bergen var den skjønneste by jeg hadde sett, og fagert var landet vi var kommet til. Jeg var blitt omplantet, hadde slått rot, og den norske jorden hadde suget meg til seg. Ur-røttene mine hadde revolusjon og krig grundig rykket opp, så det knapt fantes spor igjen. Men jeg hadde fått et nytt land, som jeg skulle elske til min død. Og det har jeg gjort til denne stund.

Solheimsviken 1907.

Solheimsviken hørte til Årstad Menighet, som først ble innlemmet i Bergen 1915. Solheimsviken, eller Viken, var således en liten by utenfor byen. Det var et lite samfunn for seg med sine antatt 3 - 4000 innbyggere, butikker, fabrikker og kontorer, bakerier og skomakere. Det var også kirke, menighetshus, apotek og gamlehjem samt politi og bibliotek m.m. Biblioteket ved jernbanen ble først reist 1915.

Brannvesen var det og. Vesenet hadde et høyt tårn oppe i H. Lunds gate, men ingen hestekjøretøy, for ikke å snakke om brannbil og Simon Snorkel. Brannkorpset besto av 8 - 10 mann i uniformer og blanke hjelmer. Slukningsmaterialet var plassert på en håndvogn som ble trukket og skubbet av brannmennene ved utrykning. Som en lang hale sprang kjuaguttene etter. Det brendte ofte i Bergen. Mang en gang skyldtes det åpne julelys.

Husene i Viken var av tre, tradisjonelt norsk tømmer. Bare kirken var bygget av solid sten, og Kanskje Solheim skole var av betong. Senere kom det opp 2 - 3 sammenhengende murhus. Men selv om intet Skjønnsråd hadde vært på ferde ved oppførelsen, var hvert hus kose-
lig og hadde et høyst individuelt preg. Ta for eksempel Politi-
kammeret nederst i Strømmen. Det så både pent og moralsk ut. Generøst delte det også husvære med Solheimsvikens bibliotek. Biblioteket ved jernbanen i byen ble først oppført i 1914 eller 15.

Rett over gaten bodde politien personlig i et like representativt hus. Der bodde også en menighetssøster. Disse to samfunnsstøttene dannet lissom 2 pilarer ved inngangen til Viken. Øverst oppe i Solheimsviken bodde jordmoren, som ga oss det første klapset i stussen, og Solheim skole, litt tilbaketrukket, som skulle sørge for at det ble folk av oss også. Legen bodde i et fornemt hus på Kronstad. Han hadde en omdreiningsradius eller besøksområde på 3-4 herreder rundt byen, og arbeidsbyrden var stor. Både difteri og tuberkulose forekom ofte.

Men ned til Strømmen igjen. Hus nr. 4 og 6 ved siden av politien, snudde tilsynelatende ryggen til hverandre. Det ene hadde nemlig fasaden mot gaten, altså mot vest, mens det annet vendte vinduer og dører mot øst.

Så vil jeg nevne fabrikkene Klohs' hus eller villa med store vinduer og veranda. Tobaksfabrikken hans lå rett over gaten ovenfor Kaggebryggen. Der lå også Kulkompaniet av 1871 og Bergens Mekaniske Verksteder. B.M.V. ga arbeid til de fleste av arbeiderne i Viken, men det var mange som arbeidet i tobakksfabrikken som sigar- og vikle-
maker også. I Kulkompaniet var jeg om vinteren ofte ærend etter en bøtte kull som jeg dro hjem på en hjemmelaget krøbbe. Og der så jeg flere sotete menn med hvite øyne. Så det var sikkert en god arbeids-
plass for mange der.

Neste hus, altså på venstre side, var Adolf Jansens trelastforretning, og så kom et veldig snilt hus. Det var Monsen sitt med en liten snope-
butikk som hadde åpent søndag formiddag. Der kjøpte vi poseknekk og lakris i meterlange belter når vi gikk til søndagsskolen.

Scheies kolonialhandel, hvor vi hadde bok, kløyngt seg til Monsen-
husene, og litt ovenfor stakk et rødt hus frem, som huset en kniv-
skarp barber.

Gartner Albrechtsens hus sto også litt på skrå i landskapet. Det knytter seg litt romantikk til stedet, så jeg vil få komme tilbake til dette. Vi går i stedet inn i frk. Simonsens butikk. Hun selger broderi og tøy samt kopper og krus, men har lukket flere timer om dagen, enda hun ikke er fra Spania.

Så kommer Knudsens hus og tobakksforretning, og så: Har du hørt om Hannemor i Hytten? Hun var kjendis, altså, og serverte kaffe med jordmorfløte og ferske rundstykker med gammel- og gaudaost, fortrinnsvis til arbeiderne fra B.M.V i frokostpausen.

I neste hus, som var Gaasands, var det et strykeri. Der strøk de snipper og løs-mansjetter til far min. Lørdag og søndag når far var hjemme, måtte jeg hente stivetøyet. Det var så dumt, så. Jeg måtte også pusse skoene hans speilblanke, og det var enda dummere.

Og nu er vi ved det uforglemmelige huset med de høye trappene på begge sider. Der bodde min allerførste og beste venninne Lilja, og min nestbeste venninne på den tid, Johanna.

Vi ble venner første dag jeg gikk ut på gaten. Sproget var ingen barriere. Lilja het egentlig Lilly, men jeg syntes Lilja var et penere navn. Johanna ble ikke gjendøpt. Vi lekte pakkeball på den rare trappen, veggspill og paradisi, m.m. Etterhvert ble de andre jentene i gaten trukket med i lekene, så vi fikk utvidet repertoaret. Jeg måtte synges lettiske sanger for dem, som f.eks. "Kas te tadi kas dzedaja bez Saulite Wackara. Te ir wissi bara Berni, barga Kunga klauzitam". Og så sang de norske for meg.

Men så døde Johanna i difteri. Barn var den gang mer fortrolig med liv og død enn dagens barn. Vi fikk lov til å se liket. I en liten flokk dro vi opp til Smittesykehuset i Kronstadbakken. Porten var lukket opp og vinduet åpnet. Nede i kjelleren lå Johanna, hvit som liljene hun var pyntet med, og skjønn som en engel. Aldri mer skulle hun leke med oss andre på trappen sin, tenkte vi, og undret oss på om hun hadde fått vinger.

Mange døde i difteri den gang. En mann som bodde litt ovenfor Smittesykehuset, mistet således kone og 6 barn i smitten. I sorg og fortvilelse hengte den arme mannen seg - i et av de store trærne i Kronstadveien utenfor Kronstad Hovedgård. Den eneste gjenlevende, en pike, ble adoptert av en snill nabo.

Naturligvis dro vi i flokk og følge opp for å beskue det dystre treet. Vi prøvde også på å gjette hvilket tre det var, men det forble en uløst gåte.

Flere ganger gikk vi for å se den adopterte. Ofte gikk vi for-gjeves. Men en vakker dag så vi henne stå ute i hagen, omgitt av skjønne blomster. Hun var helsvart kledt. På hodet hadde hun en nydelig hatt. Den var også sort og var på fasong som en liten slipe-stein. Den buet seg oppover og var blank som et skorstensrør og blank som lakkskoene hun hadde på seg. Hun var skjønn og patetisk, og vi ville så gjerne bli venner og leke med henne. Men det var nok umulig. Vi var bare Vika-jenter. Tidlig var vi bevisst kløften mellom Kronstad og Viken, og tok den som en selvfølge. Reaksjonen kom senere.

Mor hadde funnet seg en venninne. Venninnens mann hadde reist fra henne og 4 barn. Den minste var en liten pike på 3 - 4 år. Olga het hun. Moren slepte på jentungen titt og ofte. Det var antagelig til legen i byen. Buss fantes ikke, knapt nok en drosje, i alle fall ikke for fattigfolk. Den lille piken så syk ut og kunne vanskelig slepe seg avstad. Så en dag sa moren at Olga hadde gått til himmelen. Jeg tok en venninne med meg for å se Olga for siste gang.

Familien bodde i en kjeller, flere trappetrinn ned, og sammen med 2 andre familier. Familiene hadde hver sin l-roms leilighet, men måtte dele kjøkken. Bare den leiligheten hvor Olga bodde, vendte mot solen. Solstrålene falt akkurat inn gjennom vinduet, da vi kom inn, og på den lille døde. Hun lå som en liten knekket hvitveis, og hvitveis og andre markblomster hadde hun i de spinkle hendene. Det var vel søsteren som hadde plukket dem. Naboene hadde sendt henne kjøpeblomster.

Det var mange som fikk Olgas skjebne, for tuberkulosen herjet i de dager, og det bodde mange mennesker i solløse kjellere. Før jeg forlater emnet døden, vil jeg berette om en skrekkelig tildragelse som fant sted i Viken en gang.

Jeg hadde begynt på skolen, og en dag kl. 10-11 kom overlæreren inn i klassen og sa vi bare kunne gå hjem, det brendte i Garvergaten eller Skrivergaten, husker ikke i hvilken. På et blunk var skolen tømt. Skolebarnene hvinte som en Åsgardsrei opp Løbergsveien til brannstedet. Huset var overtent, og brannmennene sprøytet som gale, uten å skjenke oss, som sto litt unna, en tanke. Så så vi som

skrekkslagen at andre brannmenn, to og to, bar 4 barnelik i blodige lakener ut av det brennende hus. Det var en oljelampe som hadde veltet og forårsaket brannen.

Denne forferdelige hendelse gjorde et uutslettelig inntrykk på meg. Jeg fikk sjokk, og har tenkt brann natt og dag siden. Jeg var redd det skulle brenne hos oss, og at vi ikke skulle kunne komme oss ut. Jeg var ikke redd for meg selv, men redd for at mine små søsken skulle brenne inne, eller mine foreldre. Senere gjalt det mine søskenbarn, så deres barnebarn. Selv den dag i dag, i støvets år, tenker jeg og ber at det ikke må brenne hos noen av familien.

Jeg har ofte lurt på om barn i dag følger med alt som skjer utendørs, slik som vi gjorde. Men nu har vi jo radio og TV som informerer unger og voksne om alt som skjer omkring oss. Så da så.

Da de 4 små var begravet, dro vi opp til Møllendal kirkegård for å se om det lå mange blomster på gravene deres. Og det gjorde det. Jeg synes å huske at de fikk fellesgrav, forresten. Men det er jeg ikke sikker på. Vi besøkte dem senere også da vi skulle gå til Isdalen for å plukke blåbær, og ellers.

Mobbing.

Leken i gaten kunne, når vi var trette, gå over til mobbing. Jentene kunne genere meg når mor hadde sydd en ekstra fin kjole til meg, for eksempel til 17. mai. Alle morene satt oppe hele natten og sydde 17. mai-utstyr til avkommet sitt, akkurat som idag. Morene kunne slenge spydige bemerkninger til meg når jeg kom trillende med et lite nor kvært år den første tiden. Og guttene var de verste. De kalte meg for russer og forkynte at russerne åt rotter og slikt. Det skar meg i hjertet for jeg visste det slett ikke var sant. Russerne var jo fienden vår, og av en annen rase. De var slaver og vi var jo indo-europeere. Men jeg sto der alene uten å kunne verge meg mot dumheten og mangelen på opplysning.

Mine foreldre var dissenterer, og jeg ble ofte mobbet, såvel av barn som voksne. Det ble slengt i meg at jeg ikke slapp inn gjennom himmelporten fordi jeg ikke var døpt. Og jeg som hadde gledet meg til å få se min søster Maria som var død da jeg var spebarn, og en bror jeg heller ikke husket å ha sett. Maria var oppkalt etter tzarfamiliens

datter, storfyrstinne Maria - eller kanskje etter Maria Wezera. Mor fulgte ivrig med de kongeliges gjøren og laden, samt kjendisenes. Akkurat som jentene gjør i dag.

Forresten er mobbing et menneskelig trekk, om ikke et medmenneskelig. Besteforeldrene mine var svært gudelige, men jeg hadde hørt dem si at russere måtte en ikke snakke med, for det var fienden. Folk fra de andre baltiske land hadde ikke så høy kultur som vi, trass i at f.eks. Litauen vitterlig har en høy kultur. Tyskere var røvere og banditter. Jøder var skitne, holdt åpent om søndagen og hadde drept Frelseren. Men, tenkte jeg, de bakte noen deilige små kringler som kaltes kotsjer og som vi kjøpte og hang rundt halsen i en snor når vi kom fra søndagsskolen, mine brødre og jeg. I Liepaja. Dessuten lekte jeg med en liten lèttauski pike hver dag, og på Langfredag byttet vi påskeegg som vi hadde malt på forhånd. Slik skikken var på de kanter.

Verdens undergang.

I 1910 hendte noe som ikke hendte likevel. Verden skulle gå under, aldeles sikkert. Aviser og ukeblad forkynte spalter opp og spalter ned om dette lang tid i forveien. Kometen Halley skulle i fykende fart fare inn i jordens bane på et bestemt tidspunkt, og pang ! Ragnarok. Imidlertid hadde jeg på søndagsskolen hørt om en annen profeti om verdens undergang, og den versjonen trodde jeg heller på. For sikkerhets skyld var jeg ekstra snill i tiden før undergangen, ordnet huset fint, leste leksene særs godt, sprang villig ærend, osv. Man kunne jo aldri vite. Men jeg gikk ikke opp på taket som enkelte borte i Junaiten gjorde, eller ta livet av meg, hva det nu skulle være godt for. Vi skulle jo gå under alle mann likevel.

Det ble en spennende dag, jeg tror det var den 18. mai. Noen hadde tilmed diktet en sang om den forestående begivenheten. Jeg møtte opp på skolen tidligere enn vanlig, enda jeg som regel var først på skoleplassen. Skoleporten var ennå ikke låst opp, og det varte en god stund før vaktmesteren kom og låste opp. De andre elevene seg inn etter hvert. Til slutt ankom alvorlige lærere, alvorligere enn vanlig. Leken i friminuttene var ikke fullt så støyende som før. Det var kanskje verdens siste dag. Og da så.

I skoletiden hendte imidlertid intet. Vi slet oss gjennom formiddagen, gikk hjem og parkerte oss hjemme. Rett som det var, kjek jeg opp

etter kometen. Men jeg så hverken sol, stjerner, måne eller kometer. Til slutt var dagen over. Solen steg, solen sank, og det rant en ny dag. Intet hadde hendt av det vi hadde fryktet.

Utstillingen 1910.

I 1910 var det utstilling på Sverresborg og Festningen. Vi skulle få se vaskeekte kannibaler fra Abessinien, som barfot, i bastskjørt og med spyd i hånden skulle danse for publikum. Skolens småklasser marsjerte ut til åstedet, og vi syntes det var skrekkelig spennende. Det var festlig å se danserne og høre det fremmede språket. Men de spiste ikke folk, og når en møtte dem på gaten, var de kledt som andre mennesker, og gikk i sko. Det var etiopere fra Addis Abeba og skjønne som guder, med sort krøllet hår og perlehvite tenner. Dessuten hadde de nesten den samme religion som vi i Norge.

På denne utstillingen ble det for første gang markedsført Maggi buljongterninger. Hver person fikk en kopp med buljong. Koppen, eller kruset, kunne en beholde som suvenir. Ikke alle elevene likte fludiet, så jeg kunne drikke buljongen som ble avslått, hvis jeg ville. Det ville jeg. Men kruset ville alle beholde. Mer om utstillingen husker jeg ikke.

Samme år fikk jeg en ny venninne. Hun var 42 år gammel, men det var ingen generasjonskløft mellom oss. Det som bandt oss sammen var Fabrikkpiken Rosa Bergs selsomme lagnad, Consuela Vanderbilt, gift med Hertugen av Malborough samt Den innemurede grevinne som var heftet i Oktavhefter og kostet kr. 0,10 pr. hefte. Heftene utkom hver fjortende dag, og vi delte solidarisk utgiftene. Ragnhild, som hun het, og jeg satt i bakgården blant boss-spann og annet skrammel og slukte både hertugen, grevinnen og fabrikkpiken, og glemte omgivelsene. Ragnhild var like romantisk som jeg selv, og ventet med lengsel på at kolportøren skulle arrivere til riktig tid.

Ragnhilds mann dyrket de skjønne kunstner. Han malte malerier om ettermiddagen. Han malte så det kostet, og om formiddagen dro han til byen for å tilby kunstproduktet for kr. 5,- til møtende. Var han ekstra heldig, ble det storinnkjøp. Da måtte jeg gå til Handahl for å handle. Huskelisten kunne se slik ut: 1/2 mark margarin, et lite stk. gammelost, 1/2 boks kondensert melk, 100,gr. kaffe, litt sikori, litt sirup og 1 øre i bonbonger.

Da "Titanic" gikk under i april 1912, malte kunstmaleren det synkende skip i legemsstørrelse. Det var i allefall 6 meter langt og 3 meter høyt og dekket hele langsiden av gjerdet til gårdsplassen. Jeg undret meg på hvordan han skulle få transportert giganten til byen for salg. Men noen kjuagutter sørget for at "Titanic" gikk under for annen gang. De stjal seg inn på gårdsplassen og kastet sten og klasket søleklatter på passasjerene på akterstavnen av det synkende skip. Med tårer i øynene sto kunstneren og viven og bivånet hærverket. Snakk om mobbing. Utenfor satt noen jenter og sang: "Titanic med sin skare dro på Atlanteren ut. De tenkte ei på fare ...", skillingsvisen som ljomet vegg i mellom i lange tider den gang. Vi hadde ikke Radio, vi hadde ikke TV - gaten var vår konsertsal.

Jeg husker en fiolinist som gikk mellom husene og spilte bl.a. "Her går jeg nu for hver manns dør ...". Han hadde et gyselig klengenavn: "Laksevågtyven". Det var en mørk, litt lut mann med et sjelfullt ansikt. Han kunne med suksess ha spilt Kristus i Festspillene i Oberammergau. Hvordan han hadde ervervet det lite flatterende navn "Laksevågstyven" vet jeg ikke. Men det gir visse assosiasjoner. Kanskje hadde han bare begått en ungdomssynd, var blitt straffet, hadde sonet, bøtt var brøden, men så skulle han for resten av livet sitt likevel ha stemplet "kju" på seg. Det var til å gråte av. Madammer kastet noen slanter til ham gjennom vinduet, av medlidenhet, eller for å bli kvitt ham, og tankeløse unger diltet etter ham fra smau til smitt og skrek det stygge klengenavnet hans. Selv kunne jeg aldri få meg til det. Jeg hadde selv blitt, og ble mobbet.

Derimot fulgte jeg gladelig etter en eksotisk italiener som hver sommer gjestet vår by og Viken. Han sveivet på en lirekasse, som var utstyrt med skjønne landskapsbilder fra Italia. Hvorvidt han også var utrustet med apekatt, husker jeg ikke. Men han var selv spretten som en apekatt og beveget seg grasiøst som en danser. Når han spilte på lirekassen sin, lyttet vi andektig til tonene. Men når han beveget seg til neste stopp, fulgte revedilterne etter og sang så godt vi kunne favorittmelodien:

"Erita Napoli, rita matta done vetta,
Erita Napoli, rita matta donk.
Val fart dva, Erita matta donke vetta,
Erita Napoli, rita matta donk"

eller noe sånt.

Bergen hadde ofte besøk av utenlandske kunstnere, og andre utenlandske språk svirret rundt ørene på Bergensere og Vikabeboere. Det var som nevnt etiopisk og italiensk, men også romani og taterspråket hørte en ofte. Tysken kom med keiser Vilhelm.

Dongen var Festplassen vår i Viken. Det var en kjempedyngel som lå mellom Solheimsviken, Kollbakken og Løbergsalléen. Her ble drevet fysisk såvel som kunstnerisk aktivitet. Her var det eksersis av en militæravdeling, her slo gutter ball, og jenter hoppet paradisk. Frelsesarmeen spilte sine festlige marsjer. Sigøynere fremtryllet smektende valser i teltdøren. Sigøynere hadde sitt kvarter der på Dongen i alminnelighet. Det var tidlig å gå opp til Dongen, særlig en søndag ettermiddag. Det hendte alltid noe der.

Det kunne være gøy om lørdager og. Et ungt ektepar elsket hverandre høyt. Men like høyt elsket de flasken. Så hver lørdag, som var lønningsdag, drakk de seg brisen, kjøpte en svær sei eller torsk og bega seg på hjemvei. Trikk eller tog våget de seg ikke inn på for ikke å bli utkastet. De tok derfor fatt på hjemveien til fots. Den kunne være temmelig lang, den, fra sentrum til høyt oppe på Løbergsiden, særlig når det gikk i zikzak. Når de hadde sikket og sakk seg over Strømbroen var torsken eller seien blitt temmelig tilsjasket, og det unge paret nokså trøtte. De gikk på tå hev forbi politien, og var synlig glade da de så revedilterne som ventet på Kaggebryggen. Med fornyede krefter, og ledsaget av Bergensviser, sjanglet prosessjonen oppover Viken, mens fisken dannet en renne etter opptoget. Dette hørte til den vanlige lørdagsunderholdningen. Som dog ikke jeg likte. Jeg tror jeg gråt litt for det var jo så sørgelig.

Nedenfor Dongen, skrås over Solheimsvikens Bakeri, hvor de hadde noen deilige halvskillingsstebrød og vørterbrød med rosiner i om lørdagen, bodde Divert og Sønneva. De var 2 av originalene våre, en slags kvinnelige Telegrafstolpen og Tilhengeren. Sønneva var lang og tynn som en stake. Hun hadde alltid et svart hodesjal på seg. Divert var liten og bred og hadde vide skjorter. På hode hadde hun en lys Mauritz Chevalier hatt, og skoene hadde sålebeskyttere. Da de to tok hverandre under armen og pigget ned den humpete Solheimsgate, lynte det og smalt i brosten og helleplater, og vadmelskjørtene svaie rundt dem som på ballettdanserinner. Men de ble aldri mobbet. De var aktverdige damer, som hørte til i Geografien. Vi ville ikke være dem foruten.

Solheimsviken fikk ofte besøk av tatere, eller splinter som de og kaltes. De bød frem sine varer som de hadde laget: visper, bossbrett og spann, og folk kjøpte.

En dag var det den rene invasjonen av sigøynere. Denne gang slo de seg ned på marken nedenfor Solheims Jernbanestasjon, ikke på Dongen som de pleide, og vi unger leiret oss rundt dem. Inn fikk vi ikke komme, men vi sto utenfor og hørte på romani-snakket og tzardas-musikken. Om kvelden fikk de voksne adgang. Unge jenter og gifte madammer gikk villige for å bli spådd, og det lød latter og hyl fra seansene.

Jeg ble kjent med en jente, litt eldre enn jeg selv, som het Rosa. Hun var skjønnere enn Liz Taylor, Gina Lollobrigida og Sophia Loren tilsammen, og vi lekte litt sammen hjemme hos meg. Men en dag var sigøyrerleiren borte, borte var Rosa, borte var det fineste av mors klevask som hang til tørk, samt 2 piker i 15-års alderen. Pikene ble innhentet i Stavanger, uskadd. De ble ikke mobbet, men det hendte at noen stanset opp og stirret på dem når de kom nedover Viken. En av jentene dro til Amerika. På den tiden var det in å fare til U.S.A, særlig til Utah. Men så ble det drevet atskillig P.R. for Paradiset der borte, for Utah altså.

B r y l l u p

Som barn syntes jeg bryllup var det kjekkeste jeg visste. I gamle dager var det stor festivitas i forbindelse med en slik begivenhet. Jungeltelegrafene virket alltid perfekt, og voksne og barn møtte mannsterk opp ved en slik anledning - som tilskuere.

En lørdag ettermiddag skulle det holdes bryllup i gartner Albrechtsens hus i Viken. Hvem som skulle giftes med hvem, fikk jeg aldri vite, men vi var forberedt på stor praktutfoldelse. Vielsen skulle finne sted kl. 4 i Årstad kirke, som forøvrig er oppført i hugget granitt. Omtrent samtidig var vi på pletten utenfor hageporten til Albrechtsens hus. Det ble litt å vente før brudedefølget viste seg etter høytideligheten i kirken, men endelig kom Landauere, hestedrosjer og til med en bil. Ut steg damer i flotte kjoler i alle farger som markens blomster, innhyllet i silke- og chiffonsjal, mens herrene var i skjøitemanikk. Bruden var overjordisk skjønn i hvit duschess-kjole og blondeslør, drysset med myrtbuketter. Den svære

brudebuketten var av lyse røde roser med lange rosa bånd hengende nesten til jorden. Da brudgommen, som var en sjarmør med skrubarter, hjalp sin brud ut av landaueren, fikk jeg et glimt av en liten fot i hvite spisse silkesko. Med i pompen og prakten var også 2 barn, 1 gutt og 1 pike. Kanskje det var gartner Albrechtsens avkom. Jenten var iført en lyseblå silkekjole med et bredt rosa belte som endte i en diger sløyfe på ryggen, og en ditto på hodet. Håret falt som flytende honning nedover ryggen. Hvite halvstrømper og lakksko. Mosjøen hadde hvit matrosdrakt, knestrømper og lakksko.

Men det som gjorde varig inntrykk på meg, var de spisse skoene til bruden. Når jeg kom til skjels år og alder kopierte jeg skoene i skinn og ble straffet med livsvarige liktær. Det må være grunnen til at jeg ikke har glemt dette bryllup.

I huset hvor jeg bodde var det tre gratier, hvorav 2 ble gift omtrent på samme tid. Av de to bryllupene husker jeg ingenting. Er det ikke rart å tenke på at disse aktørene i nevnte livets skuespill, kanskje med unntak av de yngste, er borte for bestandig, som aske i vind. Ja, menneskenes dager er som gress. Som blomst på marken blomstrer han, og når vinden farer over ham, er han ikke mer, og hans hjemsted har glemt ham. Slik glemte også jeg.

St. H a n s

St. Hans-aften ble det tendt bål på fjell og knaus rundt byen. Beboerne i Solheimsviken hadde sitt eget St. Hansbål på Skillingsbollen. Skillingsbollen er en stor haug, en slags utvekst på Løvstakken, som ligger mot syd, idet en kommer ut av Planteskogen.

Hit dro små og store som en flytende lavastrøm i motsatt retning eller som en passelig mellomeuropeisk folkevandring. En leiret seg rundt det mektige bålet, mens gnister og røk virret rundt ansikt og ører. Så drakk en brus eller bakkøl, etter smak og behag, og spiste skillingsboller og sang "Den nystemte", patriotisk, og andre sanger og viser. Det ble nokså kakofonisk. En unggutt spilte trekkspill, og ungdommene danset, forsvarlig vekk fra bålet, slik ungdommen gjør overalt i Europa en jonsokkveld.

Mor og jeg samt minsten deltok og i bålbrenningen. En må et lands skikk følge eller landet fly. Vi ville ikke fly, men mor puttet lillegutten i den ene enden av den blå barnevognen samt hjemmebakke

bolle i den andre. Brus eller saft bar vi i nett, og så sluttet vi oss til fjellbestigerne. Ute på Puddefjorden duvet små og store båter, og feststemte bergensere hylte og sang, som det hør og bør på en slik kveld' og tok inn det stemningsfulle bilde av brennende bål og rakettene som etter hvert steg til vær. Vi gikk hjem før bålene hadde brent ned, det fikk være måte på skikk og bruk.

Bærplukking

I min barndom eksisterte ikke Heistad, og ikke var det mange saftfabrikker. Men vi hadde hjemmelaget saft og syltetøy. Mor laget dessuten "Eringekokte". Det var gjerne av tyttebær og epler, og kanskje også pærer. Så vi hadde rikelig av C-vitaminer, uten å vite det. Dessuten sauerkrautz, som mor hadde tatt med fra utlandet. Skikken altså. Vi plukket også de første syreblandene som spratt opp av jorden om våren og tilberedte dem på forskjellig vis, samt salat og sopp. "Fy, for nokken griser, de spiser gress", sa naboene. Men vi tygget videre.

Om søndagene når blåbær og tyttebærene tyttet opp, dro vi på bærplukking. Blåbær fant vi i Isdalen, men tyttebærene vokste helst på Midtun og i Heldal. Så tok vi toget til Nesttun, mor, vognen med 1 eller 2 oppi, ettersom tiden fløt hen, og jeg. Jeg uffet og ojet meg, for jeg likte ikke å plukke bær. Jeg ble bent frem kvalm når jeg bøyet meg ned. Men spør om jeg likte det ferdige produkt.

Trafikkårer

Vikens trafikkårer var etter måten bra. Der var 1 hovedgate, om enn litt humpete, og flere veier og smau. Vi hadde 1 jernbane som gikk fra Bergen sentrum, tvers over Grieghallen, tomten altså, gjennom tunnellen under Nygårdsmarken, så over Strømbroen og like til Nesttun med flere stopp underveis. Solheim jernbanestasjon var det første stoppet. Stasjonsbygget tjente også som postkontor.

Etterhvert begynte også noen privatbiler og drosjer å dukke opp i landskapet. Kjuagutter hang seg på bilene, andre sprang etter og ropte "Nokken henger bakenepå, nokken henger bakenepå". Det hendte at sjåføren gikk av og ga guttene en kilevink, men i alminnelighet hang de til de datt av.

Solheimsgaten tjente også som ridebane. Riktignok var det bare en

ussel rytter som i fulle pontifikalier red sin vante tur nedover Viken. Like presist spratt en gutt fra nabohuset ~~vart~~ frem fra det skjulte og ropte etter generalen, eller hva han nu var: "Buffalo Bill, Buffalo Bill !" Dette skjedde ofte, men en dag hendte noe uventet og absolutt: Knappt var lyden av ...ll død hen, før offiseren gjorde høyre om og galopperte inn smauet mellom 42 og 44 mens han smeiset gutten over nakken og ryggen. Gutten hylte som den berømte stukkete gris, men siden ropte han aldri etter Buffalo Billen. Rytteren med piskene viste seg forresten aldri oftere hos oss. Han hadde valgt en annen hippodrom, tror jeg.

1 9 1 1

1911 var et bemerkelsesverdig år. Jeg hadde gått på skole allerede i 3 år. Lærerinnen het Asta ^{Jersson} Paulsen og var verdens kjekkeste jente. Jeg syntes det var trist når vi skulle opp i 4. klasse, mens jeg syntes det var fint med karakteren SÆRDELES jeg fikk til avgangseksamen.

Da vi begynte i den nye klassen, viste det seg at det var en blandingsklasse. Der var noen lange drylerter som satt igjen fra forrige år. Noen alminnelige gutter var der og, samt en ualminnelig. Den ualminnelige var lys og hadde krøller. Han ble mitt hemmelige svermeri fra første stund og inntil mitt 15. år. Da forsvant svermeriet i en hemmelig retning. Ja, sånn er livet. Bare 1 gang i min svermeriske tilstand fikk jeg snakke med ham. Senere ble vi venner og gikk på danseskole sammen, men vi sjelet da til hver vår kant.

I 4. klasse fikk vi lærer. Det gjorde seg kanskje best med lærer, når han skulle svinge linjalen over skitne guttenever. Læreren var rettferdig, men streng, så linjalen ble brukt ofte. Ved grove forseelser, ble synderen trukket bort til overlæreren. Hva som gikk for seg på lærerværelset, er en hemmelighet. Jeg kan forresten ikke huske at det noengang var grunn til å svinge med linjalen eller bli trukket til overlæreren. Psykiatrien har påpekt at hudkontakt er livsviktig for vårt velvære. Jeg tror ikke delinkventen følte særlig velvære ved berøringskontakten. Men den gang hadde læreren overmakten. I dag kan en elev banke opp læreren. Men læreren må være snill og forståelsesfull.

Overlæreren var en koselig, rund mann. Som ung hadde han forelsket seg i sin elev, og hun ble forelsket i læreren. Slikt hendte før i

tiden og. Ved oppnådd passelig alder ble det bryllup og i tidens fylde 2 smukke barn, en gutt og en pike, med sorte øyner og krøllet hår. Ingen var dog så smukk som moren, hun var billedsmukk. Det hendte at jeg stjal meg opp til Løbergsalléen, hvor de bodde, for om mulig å få øye på den smukkeste.

Ved Solheim skole underviste også lærer Barsnæs. Jeg følte takknemlighet mot ham, av to grunner. Han tok seg varmt av min bror Jeannot, som plutselig en dag ankom til Norge. Han så helt skremt ut, og ble mobbet i den første tiden. Takket være Barsnæs'en, som ble lærer for min bror, falt det skremte av Jeannot, og han ble en snill og brukbar storebror. Barsnæs var en enestående lærer. Han tilhørte ikke sin egen tid og ikke vår tid, han var tidløs.

Han var også bibliotekar nede i Solheimsvikens Bibliotek. Da jeg hadde slukt hele Barneavdelingen, sa han til meg: "Nu kan du gå opp til Voksenbiblioteket". Hvorpå jeg tok det trinnet som skilte de to avdelingen, og steg opp til eventyrets rike. Paradoksalt. Jeg falt straks for Ibsen, og har aldri kunet løsrive meg fra hans magiske armer. Det var den andre grunnen til takknemligheten mot lærer og bibliotekar Barsnæs.

Min bror sluttet seg til en av de to gjengene som eksisterte den gang vi var barn. Det var altså Kronstadguttene og Vikaguttene. De kunne sloss så den ene felle slo den andre ihjel. Motivet ukjent. Min brors gjeng hadde en inspirerende kampsang: "Kronstadgutter bruker steinar, Vikagutter kommer aleine". Kampsangen oppnådde aldri udødelighetene slik som f.eks. "Internasjonalen" eller "Marseillaisen". Men en kjent skuespillerinne kom fra Kronstad.

Også Sigv. Chr. Berle var snill mot min bror. Han tok ham i gartnerlære og ville sende ham til København for videre utdannelse. Men, dessverre, det viste seg at han var allergisk mot jord, og måtte slutte. Familien Berle, fru, Henrik og Hetty var også vært hyggelige mot oss.

I gartneriet arbeidet også Harald Juuhl. Om kveldene og søndagene opptrådte han i "Svendeforeningen", nåværende Fensal. Han var så morsom som f.eks. Ove Thue, og hele byen døde av latter. Jeg fikk fribilletter til flere forestillinger.

Det siste skoleåret sluttet med skogplanting. Idealistiske lærere hadde fulgt Bergens Skog og Træplantingsselskabs oppfordring til å plante skog. Det skulle også være "til glede for sjelens og legemets helse" het det. Elevene samlet seg ovenfor "Lærerbyen", og lærerne delte ut små granspirer og nødvendige redskaper til den økologiske bedrift. Jeg hadde gledet meg veldig til denne dag, og håpet på at mitt hemmelige svermeri skulle bli min makker. Vi skulle nemlig være 2 om operasjonen, en gutt og en jente. Men håpet brast, som så mange håp har bristet senere hen i livet. Det ble likevel en deilig dag med solskinn, medbrakt niste og musikkorps. Og se: Vestlandet som hadde manglet gran, har nå millioner av grantrær til glede for møbelhandlere og trelasthandlere i Norges land. Jeg hadde i alle fall vært med å kle landet.

Min barndomsvenninne

----- Irene

Hun kom med drylertene og den ualminnelige i 4. klasse. Dialekten hennes var litt uvant, siden hun kom fra Ålesund. Vi ble venner ved første blikk og inntil døden skilte oss ad i 1976. Da gikk hun bort til et ukjent bestemmelsessted. Da hun ankom til Viken hadde hun rødt kruset hår og fregner, som forsvant med årene, fargen altså. I den første tiden ble hun kalt "Rausjabb", senere fikk hun andre navn, som "Oscar Mathiesen" og "Sonja Henie". Hvilke navn hun forøvrig måtte dele med meg.

Irene var den motigste, ja dumdristigste jente på land og sjø. Hun kunne svømme på dypet lenge før meg. Hun kunne balansere på alle gjerder, slike som ved Solheim jernbanestasjon og gjerdet rundt Lungegårdsvannet, ja, på hvilket som helst, hvor som helst, når som helst. Hun hoppet ned fra høyder på 3 - 4 meter uten så meget som å knekke en lilletå, mens jeg forstuet en fot da jeg hoppet usle 2 meter, og havnet på Haukeland sykehus. Jeg var noe tilbakeholden og litt redd av meg. Kanskje det skyltes mobbingen.

Om vinteren kunne min sjels venninne stå på småski ned den bratte "Berlemarken" så det føyk. Når isen la seg på Solheimsvannet våget hun seg utpå før de magiske 4 cm. eller tommene var nådd og før skiltet med "Isen er trygg" var satt opp, mens jeg sto ved bredden med hjertet i halsen og ventet på hennes uungåelige gjennombrudd. Senere i livet viste hun også et forbausende mot ved gitte anledninger. Men det er en annen historie.

Vi hadde det veldig kjekt sammen. Vi klippet ut papirdukker, leste lekser sammen og sammen gikk vi i bad. Tradisjonelt ble sjøbadene åpnet 18. mai, og selv om det bare var 8 eller 9 grader, dukket vi. Irene ikke bare dukket, hun la ut på dypet, motigssjabben. Men jeg tok det igjen på skolebenken, der var jeg best. Ja, med unntak av tegning. I tegning fikk hun blank 1. Det var ikke så rart at datteren ble kunstmaler.

Men hun var grei, og hjalp meg med å trille mine små søsken, mens jeg hjalp henne med oppvask o.l. Irene hadde 3 søsken, 2 søstre og 1 bror. Moren var nydelig og lignet Amalia Skram. Faren fåmælt, og litt døv. Fra første øyeblikk ble jeg opptatt i familien som det 7. familiemedlemmet, og for første gang i Norge følte jeg samhørighet med en gruppe norske.

Dene ene søsteren hennes døde av tuberkulose, og broren hennes også av samme "Samfunnsfiende" nr. 1 den gang.

Min eldste bror, Fritz kom hit året før utbruddet av den første verdenskrig. Han var ferdig med skolen, og fikk snart arbeid. Fritz var, som den førstefødte sønn, mors yndling. Han var familiens fremtidshåp og beundret av alle. Han skulle løfte oss opp til en bedre tilværelse.

Men mørke skyer hadde vist seg på den skyfrie himmelen. Krigsfaren truet. Så en dag smalt et skudd i Sarajevo. Østerrike ga Serbia et ultimatum. Det Østerriks-ungarske keiserrike besluttet å gå til krig. Nikolai II beordret mobilisering. Vilhelm erklærte krig.

Far kom tidligere hjem enn vanlig en dag. Han smalt til oss som holdt, noe forsinket geburtsdagsselskap, min 14. årsdag: "I morgen bryter krigen ut". Jeg husket revolusjonen i 1905, og hvordan mor og jeg hadde vasset over døde menneskekropper i Liepajas gater, på leting etter en slektning, og ble redd. Festmaten smakte ikke lenger så godt. Dagen var ødelagt. Et par dager etter skrek en madam hysterisk ute på gaten: "Tysjen kommer. En tysk torpedobåt har kommet forbi Kvarven". Det var litt overdrevet, men 2. august brøt krigen ut. Keiser Vilhelm hadde i hast forlatt Sogn etter å ha avduket Fritjof den Frøkne på Vangsnes. Fritz grep sitt salonggevær og dro sin vei for å forsvare besteforeldrene og sitt elskede, fødeland.

Fremtiden var omslørt. Da teppet ble trukket til side 11.11.1918, stirret en ned i en avgrunn av redsler og gru: 50 millioner av døde mennesker og hundretusener av invalider, en strøm av hjemløse flyktninger, revolusjon, hungersnød, store deler av dyrkbar jord gjennompepet av granater, så den aldri mer skulle kunne avgi grøde, og mye mer av menneskers gjerninger og ugjerninger.

Fritz, mors yndlingssønn og vårt fremtidshåp var skutt så å si utenfor stuedøren, hvor vi lekte som barn. Besteforeldrene var også døde - av sult, ble det påstått. 1,5 millioner lettere var drept, andre tatt til fange eller deportert, landet rasert, byer ødelagt. Sorgen var stor. Mor kom aldri over det, og fikk etter dette en kronisk sykdom. Far var til sjøs. Jaennot reiste ut. Jeg ble voksen. På mor hvilte alene omsorgen og oppdragelsen av 4 små barn. Så godt jeg kunne, hjalp jeg henne. Da 2 av barna døde som teenagers - var det ny sorg. Sorg på sorg, som vi vanskelig kunne komme over. I dag er vi 3 søsken igjen av 9, 3 levende og 6 døde.

Slik forsvant Solheimsviken også, sanert, rasert, radert ut av geografien. Det er nesten ingen av de gamle husene igjen, og noen få rester av grunnmur sees som sårskorper hist og her. Nye høyhus har reist seg som skyskrapere, og rekkehus planlegges, og bygges på løpende bånd. Bygges til boliger for nye mennesker, og for gamle, som har bodd i strøket før. Men Solheimsviken er borte, og atmosfæren med den.

Ja, dette var noen glimt fra mine barndomsår i Solheimsviken. Det er en true story, men begivenhetene er litt stokket på grunn av menneskelig svikt.